

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسم‌هه تعالی

تاییدیه‌ی اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم طاهره عزت‌آبادی پور تحت عنوان «واژگونی قاعده در گونه‌های زبان‌های ایرانی: واج‌شناسی زایشی» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تائید می‌کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنمای	دکتر عالیه کرد عفرانلو کامبوزیا	دانشیار	
۲- استاد مشاور	اردشیر ملکی مقدم	دانشیار	
۳- استاد ناظر (داخلی)	دکتر ارسلان گلفام	دانشیار	
۴- استاد ناظر (خارجی)	دکتر حیات عامری	استادیار	
۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر ارسلان گلفام	دانشیار	

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانشآموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عنوانی پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آوردن‌گان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از استادی راهنمای، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده استاد راهنمای و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانشآموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مرکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنمای یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیئت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

اینجانب: طاهره عزت‌آبادی پور دانشجوی رشته: زبان‌شناسی همگانی ورودی سال تحصیلی: ۹۰-۹۱ مقطع کارشناسی ارشد دانشکده: ادبیات و علوم انسانی متعدد می‌شون کلیه نکات مندرج در آین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف این‌جانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدین‌سیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا و تاریخ
۴۲/۱۱/۱

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) خود، مراتب را قبل از طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد طاهره عزت آبادی پور در رشته زبان شناسی همگانی است که در سال ۱۳۹۲ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم دکتر عفرانلو کامبوزیا و مشاوره جناب آقای اردشیر ملکی مقدم از آن دفاع شده است».

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر درعرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأديه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقيف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب طاهره عزت آبادی پور دانشجوی رشته: زبان شناسی همگانی مقطع: کارشناسی ارشد تعهد فوق وضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

طاهره عزت آبادی پور

تاریخ و امضا:

دانشکده علوم انسانی

پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی

واژگونی قاعده در گونه‌های زبان‌های ایرانی: واج‌شناسی زایشی

طاهره عزت‌آبادی‌پور

استاد راهنما:

دکتر عالیه کردز عفرانلو کامبوزیا

استاد مشاور:

آقای اردشیر ملکی‌مقدم

بهمن ۱۳۹۲

تعدیم:

بابوسه بردستان پدرم

و

مادر عزیزتر از جانم

دریاها بی کران فدکاری و عشق که وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه صر

و

برادر عیم و خواهرم: هر اهل همیگی و پشتونهای زندگی

تهدیر و نگر

پاس خدای را که سخنواران، درستون او بمانند و شمارند گان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشنند گان، حق او را گزارون توانند. و سلام و دورد بر محمد و خالدان پاک او، طاهران مخصوص، هم آنان که وجودمان و امداد وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تاروز رستاخیز... .

بدون شک جایگاه و مژرت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شایبی وی، بازیان قاصرو دست نتوان، چیزی بگایم.

به مصدق «من لم يشك المخلوق لم يشك أخلاق» بسی شایسته است از استاد فریخته و فرزانه سرکار خانم دکتر عالیه کرد عذر انلوکا مبوزی که با کرامتی چون خوشید، سرزین دل را روشنی نخیزند و گلشن سرای علم و دانش را بارا بهمایی های کارساز و سازنده بارور ساختند؛ تهدیر و نگر نایم.

از استاد صبورم، جناب آقای اردشیر ملکی تقدیم، که زحمت مشاوره این پایان نامه را مستقبل شند و بهواره با محبتانی و سعد صدر بـ مادرس زندگی میدادند.

واز استادان فرزانه و لوز؛ جناب آقای دکتر ارسلان گفمام و سرکار خانم دکتر حیات عامری که زحمت داوری این پایان نامه را مستقبل شند؛
کمال نگر و قدردانی را دارم.

از استاد گراتدرم، جناب آقای دکتر فردوس آتفاگل زاده، که بهواره ساگردی ایشان افتخاری برای بندۀ بوده است.

واز سرکار خانم فریبا کاوه، کارشناس محترم کروه زبان شناسی که بهواره با صبر و بدبازی و خوش رویی پاگذوی سوالات با بودن، صمیمانه پاسکنارم.

از پدر و مادر عزیزم که در بهه مراحل زندگی بهمیشه پشت و پناه من بوده‌اند و هستند بـ نهیت نگرم.
باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را پاس کوید.

چکیده

هدف از نگارش این پژوهش بررسی فرایندهای مربوط به قواعد واجی و صورت واژگون هر کدام از آن‌ها، در گونه‌های زبان‌های ایرانی براساس رویکرد «واج‌شناسی زایشی» است. بدین منظور «^{۷۳}» گونه‌ی زبانی به‌طور هدفمند انتخاب شده‌اند و سپس با استفاده از منابع تاریخی، صورت تاریخی داده‌های گردآوری-شده، استخراج شده است. این فرایند نخستین بار توسط «تئو ونممان» (۱۹۷۲: ۲۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «وارونگی قاعده» مطرح شد. در این پژوهش به بررسی «^{۱۳}» نوع قاعده‌ی واجی و صورت واژگون هر کدام پرداخته می‌شود، که «^{۱۱}» مورد آن مربوط به همخوان‌ها و «دو» مورد آن مربوط به واکه‌هاست. این قواعد براساس معیارهایی که ینسن (۲۰۰۴: ۱۱۷) در تحلیل واجی قواعد مطرح کرده، تحلیل شده‌اند. برخی از نتایج حاصل از این پژوهش عبارتند از: ۱) همخوان‌های گرفته بیش از سایر همخوان‌ها در این فرایند شرکت دارند. ۲) پایان واژه بافت موردنظر برای این فرایند است. ۳) نوع واژگونی قاعده، در این گونه‌ها از نوع «قاعده تقارن» می‌باشد. ۴) گونه‌های مختلف یک زبان دارای تفاوت‌های واجی و آوایی هستند، به‌طوری‌که هر کدام یک نظام آوایی مستقل را تشکیل می‌دهند. ۵) قاعده‌ی واجی طبیعی و واژگون آن به ندرت در یک گونه‌ی مشابه یافت می‌شود. ۶) همخوان‌ها و واکه‌هایی که در یک طبقه‌ی طبیعی قرار دارند، مشمول قواعد واجی و صورت واژگون آن قرار می‌گیرند.

کلیدواژه‌ها: واژگونی قاعده، وارونگی قاعده، قاعده تقارن، طبقه‌ی طبیعی، پیش‌بینی پذیری آوایی، طبیعی-بودن، سادگی و ارجحیت ارائه‌ی راه حل‌های واجی.

عنوان	شماره صفحه
چکیده	
فصل اول: کلیات پژوهش	
۱-۱ مقدمه	۲
۱-۲ بیان مسئله	۵
۱-۳ اهداف پژوهش	۷
۱-۴ سؤال‌های پژوهش	۷
۱-۵ فرضیه‌های پژوهش	۸
۱-۶ مواد و روش انجام پژوهش	۸
۱-۷ نحوه تحلیل داده‌ها	۹
۱-۸ جنبه جدید بودن و نوآوری	۱۰
۱-۹ توصیف کلید واژه‌های تخصصی	۱۱
۱-۱۰ گونه، زبان، گوییش و لهجه	۲۵
۱-۱۱ خلاصه‌ی فصل	۲۵

فصل دوم: پیشینه‌ی پژوهش

۲۸

۱-۲ مقدمه

۲۹

۲-۲ مروری بر تحقیقات پیشین

۲۹

۱-۲-۲ آثار نوشته شده درباره‌ی واژگونی قاعده

۲۹

۱-۱-۲-۲ مطالعات پژوهشگران غیرایرانی

۲۹

۱-۱-۱-۲-۲ مقاله‌ها

۴۰

۲-۱-۱-۲-۲ کتاب‌ها

۴۵

۲-۱-۲-۲ مطالعات پژوهشگران ایرانی

۴۵

۱-۲-۱-۲-۲ کتاب‌ها

۴۷

۲-۲-۲ آثار انجام شده در چارچوب واج‌شناسی زایشی

۴۸

۱-۲-۲-۲ پایان نامه

۵۱

۲-۲-۲-۲ مقاله

۵۲

۳-۲ خلاصه فصل

فصل سوم: چارچوب نظری و روش‌شناسی پژوهش

۱-۳ مقدمه

۵۵

۲-۳ واچشناسی‌زايشی

۵۷

۱-۲-۳ هدف واچشناسی زايشی

۵۸

۲-۲-۳ برخی از مفاهیم بنیادین در واچشناسی زايشی

۵۸

۱-۲-۲-۳ مفهوم واچ، تکواز و واژه

۶۰

۲-۲-۲-۳ تنوع واچ‌گونه‌ای

۶۰

۳-۲-۲-۳ مشخصه‌های تمایزدهنده

۶۶

۳-۲-۳: قواعد مطرح در نظریه‌ی زايشی

۶۶

۱-۳-۲-۳ قواعد پیش‌فرض

۶۷

۲-۳-۲-۳ قواعد حشو و قواعد واچی

۷۰

۴-۲-۳ سطوح بازنمایی

۷۲

۱-۴-۲-۳ معیارهای روش شناختی کشف بازنمایی زیرین

۷۳

۵-۲-۳ اقتصاد و سادگی

۷۴

۶-۲-۳ نشان‌داری

۷۴	۳-۲-۷ جدول آی پی ای
۷۵	۳-۲-۷-۱ شیوه‌ی آوانویسی
۷۶	۳-۲-۷-۲ معرفی واجههای زبان فارسی
۷۷	۳-۳ روش‌شناسی پژوهش
۸۰	۴-۳ خلاصه فصل
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۸۲	۴-۱ مقدمه
۸۳	۴-۲-۲ فرایندهای واجی مربوط به همخوان‌ها
۸۴	۴-۲-۱ فرایند تضعیف
۸۴	۴-۲-۱-۱ سایشی‌شدگی
۱۱۳	۴-۲-۱-۲ حذف
۱۱۳	۴-۲-۱-۲-۱ حذف همخوان از خوشه‌ی دو همخوانی
۱۲۹	۴-۲-۱-۲-۲ حذف همخوان پایانی
۱۳۷	۴-۲-۳-۱ واک‌رفتکی

۱۵۲	۴-۱-۲-۴ ناسودهشدگی
۱۶۱	۴-۱-۲ همگونی
۱۷۸	۴-۳ فرایندهای واجی مربوط به واکه‌ها
۱۹۱	۴-۴ خلاصه فصل
	فصل پنجم: نتایج و پیشنهادات
۱۹۳	۱-۵ مقدمه
۱۹۳	۲-۵ تحلیل فرضیه‌های پژوهش
۱۹۴	۱-۲-۵ تحلیل فرضیه‌ی اول
۱۹۵	۲-۲-۵ تحلیل فرضیه‌ی دوم
۱۹۷	۳-۲-۵ تحلیل فرضیه‌ی سوم
۱۹۹	۳-۵ بررسی نتایج کلی پژوهش
۲۱۵	۴-۵ پیشنهاداتی برای مطالعات آتی
۲۱۶	۵-۵ جنبه‌های کاربردی پایان‌نامه
۲۱۷	فهرست منابع

واژه‌نامه (فارسی به انگلیسی)

واژه‌نامه (انگلیسی به فارسی)

چکیده‌ی انگلیسی

صفحه‌ی عنوان انگلیسی

فهرست جدول‌ها

- جدول (۱-۳): مشخصه‌های تمایزدهنده همخوان‌های زبان فارسی ۶۴
- جدول (۲-۳): مشخصه‌های تمایزدهنده واکه‌های زبان فارسی ۶۵
- جدول (۳-۳): همخوان‌های زبان فارسی ۷۶
- جدول ۱-۴ : الف) تبدیل /b/ به [v] ۸۳
- جدول ۲-۴ : ب) تبدیل /v/ به [b] ۸۹
- جدول ۳-۴: الف) تبدیل /G/ به [χ] ۹۱
- جدول ۴-۴: ب) تبدیل /χ/ به [q] ۹۴
- جدول ۴-۵: الف) تبدیل /b/ به [f] ۱۰۰
- جدول ۴-۶: ب) تبدیل /p/ به [f] ۱۰۲
- جدول ۴-۷: الف) تبدیل /f/ به [b] ۱۰۴
- جدول ۴-۸: ب) تبدیل /f/ به [p] ۱۰۴
- جدول ۴-۹: الف) حذف همخوان /d/ از پایان خوشی همخوانی /-nd/ در پایان واژه ۱۱۱
- جدول ۱۰-۴: ب) درج [d] ۱۱۳
- جدول ۱۱-۴: آشکار شدن همخوان /d/ محذوف با افزودن تکواز جمع در پایان ستاک اسمی ۱۱۵
- جدول ۱۲-۴: آشکار شدن همخوان /d/ محذوف در محیط پیش از واکه ۱۱۵

- جدول ۱۳-۴: الف) حذف همخوان /t/ از خوشه‌های همخوانی /st/, /ʃt/, /χt/ در پایان واژه
- ۱۱۸
- جدول ۱۴-۴: ب) درج [t]
- ۱۱۹
- جدول ۱۵-۴: آشکار شدن همخوان /t/ محدود با افزودن تکواز جمع
- ۱۲۱
- جدول ۱۶-۴: الف) حذف /r/ از پایان واژه
- ۱۲۵
- جدول ۱۷-۴: ب) درج همخوان [r]
- ۱۲۶
- جدول ۱۸-۴: الف) تبدیل /d/ به [t]
- ۱۳۳
- جدول ۱۹-۴: ب) تبدیل /t/ به [d]
- ۱۳۶
- جدول ۲۰-۴: الف) تبدیل همخوان /b/ به همخوان [p]
- ۱۴۱
- جدول ۲۱-۴: ب) تبدیل /p/ به [b]
- ۱۴۳
- جدول ۲۲-۴: تبدیل /d/ به [j]
- ۱۴۸
- جدول ۲۳-۴: تبدیل /j/ به [d]
- ۱۴۹
- جدول ۲۴-۴: عدم تبدیل /j/ به [d] در واژه‌ها
- ۱۵۲
- جدول ۲۵-۴: الف) تبدیل /d/ به [n] بعد از /n/ در مرز دو هجا و در مرز تکواز
- ۱۵۶
- جدول ۲۶-۴: ب) تبدیل /n/ به [d] بعد از /n/ در مرز دو هجا و در مرز تکواز
- ۱۵۸
- جدول ۲۷-۴: الف) تبدیل همخوان /r/ به [l]
- ۱۶۴
- جدول ۲۸-۴: ب) تبدیل /l/ به [r]
- ۱۶۷
- جدول ۲۹-۴: الف) تبدیل /a/ به [e]
- ۱۷۱

جدول ۴-۳۰: ب) تبدیل واکه‌ی [a] در پایان واژه به واکه‌ی /e/

جدول ۴-۳۱: الف) تبدیل واکه‌ی [i] به واکه‌ی /e/

جدول ۴-۳۲: ب) تبدیل واکه‌ی /i/ به واکه‌ی [e]

جدول ۴-۳۳: تبدیل واکه‌ی [i] در فارسی محاوره‌ای به واکه‌ی /e/

جدول ۴-۳۴: تبدیل ē یا ō (یاء یا واو مجھول) فارسی قدیم و میانه در بعضی کلمات به ترتیب به e و o

فهرست نمودارها:

- نمودار (۱-۳): واکه‌های زبان فارسی ۷۵
- نمودار ۴-۱: بسامد تبدیل $v \rightarrow b$ و واژگون ۹۱
- نمودار ۴-۲: بسامد تبدیل $\chi \rightarrow G$ و واژگون ۱۰۰
- نمودار ۴-۳: بسامد تبدیل $f \rightarrow p, b \rightarrow p, b$ و واژگون ۱۱۰
- نمودار ۴-۴: بسامد قاعده‌ی $d \rightarrow \emptyset$ و واژگون ۱۱۷
- نمودار ۴-۵: بسامد قاعده‌ی $t \rightarrow \emptyset$ و واژگون ۱۲۴
- نمودار (۴-۶): بسامد قاعده‌ی $r \rightarrow \emptyset$ و واژگون ۱۳۱
- نمودار ۴-۷: بسامد قاعده‌ی تبدیل $t \rightarrow d$ و واژگونی قاعده $t \rightarrow d$ ۱۴۱
- نمودار ۴-۸: بسامد قاعده‌ی تبدیل $p \rightarrow b$ و تبدیل $b \rightarrow p$ ۱۴۶
- نمودار ۴-۹: بسامد تبدیل $j \rightarrow d$ و واژگون ۱۴۷
- نمودار ۴-۱۰: بسامد تبدیل $nn \rightarrow nd$ و واژگون ۱۶۴
- نمودار ۴-۱۱: بسامد قاعده‌ی $l \rightarrow r$ و واژگون ۱۷۱
- نمودار ۴-۱۲: بسامد تبدیل $e \rightarrow a$ و واژگون ۱۷۷
- نمودار ۴-۱۳: بسامد قاعده‌ی $i \rightarrow e$ و واژگون ۱۸۳

فهرست بازنمایی‌ها:

- ۹۹ بازنمایی ۴-۱: اشتقاق واژه‌ی "باغچه" از زیرساخت تا روساخت
- ۱۰۶ بازنمایی ۴-۲: اشتقاق واژه‌های «ضبط» و «سپور» از زیرساخت تا روساخت
- ۱۰۶ بازنمایی ۴-۲-۱: اشتقاق واژه‌ی «ضبط» از زیرساخت تا روساخت:
- ۱۰۷ بازنمایی ۴-۲-۲: اشتقاق واژه‌ی «سپور» از زیرساخت تا روساخت:
- ۱۶۳ بازنمایی (۴-۳) اشتقاق واژه‌های "رنده" از گویش نوری و "خواندن"

فهرست شکل‌ها:

- ۷۰ شکل ۳-۱: نمایش دو سطح بازنمایی آوایی و بازنمایی واجی
- ۷۶ شکل ۳-۲: سیر حرکت پاره‌های زبانی

فصل اول

کلیات رژوهش

۲

۱۰